

Олександр КОЧЕРГА,

кандидат психологічних наук, доцент,
заст. директора Інституту післядипломної
педагогічної освіти Київського університету
імені Бориса Грінченка

Психофізіологічні особливості сприймання навчальної інформації молодшими школярами

Дитина, орієнтована на зір (глядач, візуал)

Це, як правило, тиха, замріяна, небагатослівна, майже не контактує з іншими дітьми і це особливо помітно з 5 до 7 років. Спілкується переважно з дорослими.

Слухняна дитина, яка легко та із задоволенням вчиться. Швидко і без надмірних зусиль освоює абетку, знає всі літери вже у трирічному віці. Любить збирати конструктор, годинами дивитися телевізор.

Може захоплюватися комп'ютером і проводити біля нього години. Дуже любить розглядати картинки, марки, фотографії, красиві іграшки. До тварин байдужа, хоча не проти помилуватися гарними кошениятами, поспостерігати за кумедними цуценятами. Розбірлива в одязі, краса на першому місці, а схвалення навколишніх — на другому.

Цирк, театр та інші видовища справляють на таку дитину сильне враження, проте ними вона не ділиться.

В разі стресу замикається у собі, поводить себе відчужено, не намагається ні з ким поділитися своїми неприємностями, переживає все в собі. Якщо трапляється конфліктна ситуація з батьками — може втекти з дому.

Основні труднощі у візуалів пов'язані зі спілкуванням, побудовою взаємостосунків, входженням у новий колектив. У них також відсутня внутрішня мотивація для спілкування з однолітками. В очах оточуючих візуали можуть виглядати холодними, відчуженими, оскільки не люблять пестощів, не терплять, коли їх гладять чи обнімають. Візуали у школі вчать успішніше, ніж інші типи, у них немає проблем з дисципліною.

Дитина, орієнтована на слух (слухач, аудіал)

До двох років така дитина вже добре говорить, правильно вимовляє слова. До чотирьох років теревенить не зупиняючись, якщо немає співрозмовника,

розмовляє сама з собою. Без напруження встановлює контакт із дітьми та дорослими, із задоволенням розмовляє з пасажиром у транспорті та з усіма дітьми у дворі.

Завдяки добре розвиненому мовленню дошкільник на перший погляд виглядає досить кмітливою та розвинутою дитиною: легко відгадує загадки, важкі навіть для дорослих, оскільки добре сприймає інформацію на слух. Дуже любить слухати, коли їй читають, часто віддає перевагу читанню, ніж мультфільмам. Уже у чотири роки може годинами слухати читання книги, розповіді батьків, казки і пісні на касетах і лазерних дисках. Тим часом в ході засвоєння абетки можуть виникнути труднощі: тривалий час нездатна запам'ятати окремі букви та цифри, але запам'ятовує, як вимовляються послідовно А, Б, В, Г і далі.

Порівняно з дитиною, орієнтованою на зір (глядачем), часто перечить зауваженням дорослих, у відповідь на будь-яку вимогу наводить чимало контраргументів. Байдужа до одягу, але для неї можна знайти аргументи щодо його вибору — шапка "як у танкіста", чоботи "як у космонавта", зачіска "як у Барбі" і т. п.

Не любить яскравих видовищ та розваг, відвідувати цирк або зоопарк. Полюбить слухати пісні, легко запам'ятовує мелодії та відтворює їх, впізнає голоси співаків.

У стресових ситуаціях зривається на крик, ображається на будь-яку зміну інтонації голосу. Може виводити батьків із рівноваги, повторюючи лайливі слова, або одну й ту саму фразу.

Основні труднощі, які можуть виникнути у школі — нездатність зосередитись, балакучість, невміння розв'язувати задачі через відсутність зорових образів, схильність до різноманітних угадувань.

Кінестетично орієнтована дитина (діяч, кінестетик)

Діячі (кінестетики) відрізняються незвичною непосидючістю. П'ятнадцятихвилинне спокійне

сидіння за столом можна розглядати як звичаю, вияв доброї волі. Після такого подвигу у діяча (кінестетика), як правило, настає втома, дитина може вередувати. Вередує діяч (кінестетик) переважно через примус до того, що він дуже не любить і тому чинитиме опір.

Головне у житті діяча (кінестетика) — займатися справою, а не говорити чи споглядати, лежачи на дивані. Вони все мають робити самі, торкатися руками, вигадувати забави та жарти. Якщо така дитина не має якоїсь справи, її настрої може зіпсуватися. Діячі — діти досить самостійні й талановиті. Якщо глядачеві чи слухачеві необхідно організувати заняття улюбленою справою, все підготувати і бути поруч, то про діяча можна не турбуватися, і головне — не заважати йому.

Батькам і вчителям такі діти завдають клопотів: їм обов'язково до всього треба доторкнутись, вони не можуть спокійно сидіти і слухати, на відміну від слухача (аудіала), та бути врівноваженими під час розглядання, як це любить глядач (візуал), вони весь час схоплюються, бігають, стрибають.

Якщо ви ведете діяча до цирку або театру, то будьте готові, що дитина повторюватиме кожен рух, який їй сподобався, зображатиме та пародіюватиме акторів, а то й сама забажає брати участь у виставі.

Діячі (кінестетики), на відміну від глядачів (візуалів) і слухачів (аудіалів), добре сприймають запахи, у них добре розвинений смак. Вони люблять тварин, особливо їх м'яке та пухнасте хутро, яке вони гладять, до якого туляться щокою, носом, грудьми. Кішок вони можуть покласти собі на плечі, як комірець, часто виявляють дослідницьку цікавість до поведінки тварин.

Крім запропонованих описів типів сприйняття учнів, учителі можуть скористатися спостереженнями, виконаними за допомогою наступних нескладних діагностичних методик (О.С.Гобова, 1997).

1. Перерва.

Запропонований тест дасть вам змогу визначити провідну модальність (глядач, слухач, діяч) кожного учня. Для цього вам достатньо поспостерігати за ними протягом тижня і записати основні способи поведінки на перерві.

Діти, орієнтовані на зір (г л я д а ч і), найчастіше залишаються у класі, якщо більшість учнів виходить: спокій і тиша для них — ідеальна атмосфера, щоб відпочити, перебуваючи у своїх візуальних образах. Якщо ж класна кімната перетворюється на "поле розмовних баталій" слухачів (аудіалів) або в біганину — "квачі" тощо — діячів (кінестетиків), тоді глядач забажає вийти з класу і постояти в коридорі, спостерігаючи за дітьми або граючись електронними іграшками.

Діти, орієнтовані на слух (с л у х а ч і), використовують перерву, щоб удосталь наговоритись, особливо, якщо попередній урок був "мовчазним", а отже, достатньо складним і нецікавим для них. Аудіал легко знаходить співрозмовника: ним може бути діяч, з яким слухач із задоволенням обговорить вчорашню прогулянку або випадок на уроці; ним може стати і слухач — "дівчатка-балакушки"; слухач на перерві може звертатись і до глядача, цікавлячись: "А що це таке?", і навіть вислухати відповідь, проте він її не сформулює і запитання триватимуть, що може вивести з себе зорovo орієнтованого учня.

Для діяча перерва — це єдина можливість розіт'ятися, порухатися. Багато діячів на перерві освоюють шкільний простір: їх можна побачити на різних поверхах, у найвіддаленіших від класу місцях, вони досить сміливі та ініціативні для цього. Треба зазначити, що великі шкільні коридори забезпечують простір для діячів, чого, на жаль, не скажеш про дитячі садочки. Саме діячі налагоджують неформальні стосунки у класі, пропонують на перерві рухливі ігри, залучаючи до гри та вигадок інших дітей зі свого та інших класів. Таким чином, кожен тип робить свій унікальний внесок у життя групи, класу: вони вчать один у одного, розвиваючи та розкриваючи свої творчі здібності.

2. Хто як говорить?

Ми хочемо ознайомити вас з існуючими індикаторами, які визначають модальність учнів (хто вони: глядачі, слухачі чи діячі). Адже саме мовлення — його темп, вживання певних слів, інтонацій голосу — так чи інакше допоможе вам зрозуміти провідну модальність (глядач, слухач, діяч) того чи іншого учня.

По-перше, це вживані слова та опис предметів. Запропонуйте дітям розповісти за одну хвилину про свій портфель чи рюкзак. Дайте їм хвилину на підготовку, а потім нехай кожен вийде до дошки і розповість (діти можуть виходити до дошки зі своїм портфелем, щоб ілюструвати розповідь). Їхні короткі виступи можна записати на диктофон, щоб мати змогу ще раз уважно послухати та виписати слова, найхарактерніші для тієї чи іншої модальності.

Так, наприклад, глядачі можуть сказати: "Подивіться! Це мій портфель. Як бачите, він синього кольору, з яскраво-жовтими кишеньками і смужкою посередині. Ось тут, якщо уважно придивитись, є таємна кишенька". Тобто глядач скористається такими словами: "уявїть", "мабуть", "подивїться" тощо. Для візуалів розрізнення кольорів — природна процедура. Якщо ви попросите його згадати, якого кольору у нього ті чи інші речі, він обов'язково назве, бо глядачі дуже добре запам'ятовують кольори.

Темп мовлення у візуалів прискорений, бо їм не потрібно пригадувати слова, вони говорять про те, що бачать, ніби з картинки. Інтонації голосу переважно підвищені.

Для слухача (аудіала) мовлення саме по собі — дуже важлива частина життя: він сприймає будь-які зміни інтонації голосу, вслуховується у звуки, які промовляє, бо це викликає у нього задоволення та радість. Розповідь слухача про портфель буде підпорядкована логіці, яка йому зрозуміла, черговості вживання лаконічних і досить пишномовних слів та висловів. Аудіалу важко сконцентруватися на простому описі портфеля: він має придумати історію, пов'язану з цим портфелем і, розповідаючи її, постійно звертатиметься до вас "розумієте", "послухайте, що буде далі". Вірогідно, що він вийде до дошки без портфеля: навіщо йому сам предмет, якщо це лише привід для розповіді. Швидше за все учні, та й ви самі з певними труднощами виявите подібність портфеля, про який він розповів, до його реального портфеля, але почуєте захоплюючу історію, за умови, якщо це завдання для нього цікаве. Мовлення слухача завжди натхненне та багате на голосові "акценти" (проста розповідь про портфель може перетворитися на декламування), або навпаки — абсолютно монотонне і рівне за темпом.

Дітяч найчастіше розмовляє повільно, з певними труднощами добираючи потрібні слова, голос може бути низьким, приглушеним або досить тихим, ледь чутним (особливо на уроці, який йому не подобається). На перерві його голос збуджений, розмовляє голосно, перекикуючи всіх. Голос діяча може бути впевненим також у процесі роботи.

На відміну від глядача, який може вийти до дошки з портфелем, щоб його було видно всім, діяч вийде з портфелем для того, щоб конкретно на ньому все показати. Його розповідь буде небагатослівна: "Він... зручний, м'які лямки (діяч руками покаже лямки і їх м'якість), а ось... ще... є зручні... кишені... вони на "блискавках" (покаже, як застібається та розстібається "блискавка")".

Повільне мовлення, улюблена відповідь: "Я не знаю" і знизування плечима, очі опущені додолу — все це створює враження байдужості та недбалості діяча у вчителів та батьків. Необхідно пам'ятати, що такі реакції не пов'язані з небажанням відповідати на поставлене запитання або з незнанням матеріалу (найчастіше саме так думає вихователь, учитель). Організована дитина часто вживає вислів "Я не знаю" тому, що їй дуже складно виразити свої почуття словами, і в перші секунди учень дійсно не знає відповіді на поставлене запитання, бо йому спочатку потрібно відчутти саме запитання, потім знайти відповідь і озвучити її словами.

Як правило, вчителі не схильні давати шанс діячеві відповісти: вони не звикли чекати, і якщо дитина не відповідає одразу, роблять висновок, що вона не знає, — таке переконання багатьох вихователів і вчителів початкової школи: "Що тут думати, це дуже просто, як $1 + 1 = 2$, це ж не вища математика! Це перший клас!" Вони забувають про те, що в початковій школі дитина вчиться засвоювати нові для неї знання, запам'ятовувати їх, якимось чином систематизувати, відповідати вимогам учителя. За допомогою даних діагностичних тестів учитель початкової школи зможе по-новому сформулювати свої вимоги до кожного учня, враховуючи його індивідуальні особливості і розвиваючи незадіяні потенційні можливості.

Надалі це допоможе гармонізувати процес сприймання навчальної інформації учнями. Дитина, яка добре володіє різними способами сприймання інформації і може їх комбінувати, стає більш захищеною перед несподіванками та пристосованішою до екстремальних ситуацій. У навчанні такий учень краще володітиме інструментарієм мислення, активніше оцінюватиме ситуацію, добре оперуватиме механізмами уяви, упереджуючи певні несподіванки і моделюватиме навчальні ситуації. Okремо варто сказати про підвищення можливостей мимовільного запам'ятовування навчальної інформації. Все це має полегшити процес навчання учнів, а отже, викликати у них більш позитивне ставлення до процесу навчання, зміцнюючи їхню навчальну мотивацію.

Шановні друзі!

Триває передплата періодичних видань на 2010 рік.

Не забуйте завітати до поштових філій і передплатити необхідну Вам пресу,
а насамперед — журнал "Початкова школа".

У роздрібний продаж журнал не надходить!

Переплатний індекс: 74404 — щомісячна передплата.